

УНІВЕРСАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

*Присвячується 75-річчю
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Щодня ми бачимо порушення прав людини, які є найважливішою цінністю, закріплену в міжнародному праві, і ці порушення є злочинами проти міжнародного права.

Україна також переживає подібну ситуацію. Під час загострення українсько-російських відносин питання відповідальності сторін конфлікту за злочини є дуже актуальним. Засудження часто відбувається на рівні національних судів, адже вони є найефективнішим інструментом засудження громадян іншої сторони за воєнні злочини.

У статті розкрито особливості застосування універсальної юрисдикції в національному праві. Ця концепція є актуальною для України сьогодні у світлі подій на Сході. У статті розглянуто механізми закріплення універсальної юрисдикції в законодавстві держав романо-германської та англосаксонської правових систем, зокрема щодо її предметного, персонального та територіального застосування. Здійснено аналіз повноважень та практики судових органів у цьому питанні.

Ключові слова: універсальна юрисдикція; судові органи; міжнародне кримінальне право; найтяжчі міжнародні злочини.

На думку В. Шабаса, принцип універсальності є винятковою, екстраординарною підставою для здійснення кримінальної юрисдикції. Він може застосовуватися тільки до міжнародних злочинів і тільки в тому випадку, якщо держава, яка у звичайних умовах (за традиційними підставами) має здійснювати юрисдикцію за цими злочинами, не бажає або не може цього зробити [38, с. 156]. Універсальний принцип – це застосування національного кримінального законодавства до іноземців, що перебувають на території даної держави та які скоїли за межами цієї держави злочин, який порушує міжнародний правопорядок згідно з міжнародними договорами. Цей критерій дає змогу будь-якій державі встановлювати юрисдикцію стосовно осіб, які вчинили кримінальні діяння за кордоном і не порушують прямо інтереси цієї держави або її громадян [1, с. 520].

Універсальна юрисдикція є додатковим (субсидіарним) видом юрисдикції, який застосовується, якщо інша держава, яка має правовий або фактичний зв'язок із вчиненням злочином (на підставі територіального принципу, персонального принципу, принципу прапора), не може або не виражає намірів притягати винних осіб до кримінальної відповідальності. Отже, держава

iudex loci deprehensionis перед здійсненням судочинства, заснованого на універсальній юрисдикції, має зробити відповідний запит у держави, де злочин було скоєно, або в держави, громадянство якої має підозрюваний, про намір притягти злочинця до кримінальної відповідальності, за винятком ясно вираженої відмови або небажання цих держав здійснювати судочинство [2, с. 467].

Держави мають право наділяти свої національні суди універсальною юрисдикцією щодо воєнних злочинів. Практика держав встановлює цю норму як норми звичаєвого права щодо воєнних злочинів, скоєних як під час міжнародних, так і неміжнародних конфліктів. Це ж справедливо стосовно інших класів міжнародних злочинів [8, с. 777]. На сьогодні багато країн мають законодавство, яке, за тих чи тих умов, дозволяє їм переслідувати міжнародні злочини, вчинені не їхніми підданими і не на їхній території. Успішне судове переслідування на початку нового тисячоліття міжнародних злочинів судами Іспанії, Франції, Бельгії та Великої Британії свідчить про те, що тепер універсальна юрисдикція – практична реальність, яка поступово асимілюється у функціонування систем кримінального права на частині території Західної Європи [10].

Що стосується кола злочинів, то національне законодавство багатьох держав містить дуже небагато підстав для універсалізації юрисдикції. У більшості випадків немає конкретного перерахування діянь, на які поширюється екстериторіальна юрисдикція. Формально юридично можна стверджувати, що під екстериторіальну юрисдикцію підпадають усі злочини [3, с. 48].

Однак загалом не можна не визнати, що держави не схильні визнавати право одна одної на здійснення юрисдикції у випадках, що виходять за рамки дозволеного міжнародним правом. Очевидно, саме тому універсальна юрисдикція найчастіше визнається щодо обмеженої кількості злочинів (зокрема тероризму), а також у тому випадку, якщо є обґрунтовані побоювання вважати, що злочинець може сховатися на території своєї або іншої держави і уникнути правосуддя [3, с. 49].

Специфічні умови, необхідні для того, щоб держава могла здійснити щодо міжнародного злочину універсальну юрисдикцію, різняться залежно від законодавства конкретної держави. У кінцевому підсумку ці умови пов'язані з двома різними концепціями цього виду юрисдикції, на які звертає увагу Антоніо Кассезе [17, с. 284].

Відповідно до вузької концепції універсальної юрисдикції, для початку процедури її здійснення присутність обвинуваченого на території держави є обов'язковою умовою. Відповідно до широкої концепції (або концепції абсолютної універсальної юрисдикції), для початку процедури така присутність не потрібна (хоча судовий процес, зрозуміло, не може проходити заочно, що стало б суттєвим порушенням прав підозрюваного) [17, с. 285]. Законодавство кожної з держав у тому чи іншому вигляді передбачає здійснення її судами універсальної юрисдикції, в кінцевому підсумку або відображає одну з цих тенденцій, або спирається на змішаний підхід, передбачаючи принаймні «очікувану присутність» підозрюваного [8, с. 778].

«Практика неоднорідна щодо того, чи вимагає принцип універсальної юрисдикції конкретного зв'язку з державою, що здійснює судове переслідування. Вимога, щоб між обвинуваченим і державою, що здійснює судове переслідування, існував якийсь зв'язок, зокрема, щоб обвинувачений перебував на території або опинився у владі цієї держави, відображена у військових статутах і настановах, законодавстві та прецедентному праві багатьох держав. Однак існують також законодавчі акти і прецедентне право, які не вимагають наявності такого зв'язку. Женевські конвенції також не вимагають наявності такого зв'язку», – зазначають автори

фундаментального дослідження Міжнародного комітету Червоного Хреста зі звичаєвого гуманітарного права [8, с. 779].

Закони більшості країн, які криміналізували міжнародні злочини у своєму внутрішньому законодавстві, вимагають для початку судового переслідування «фактичної» або «ймовірної» присутності підозрюваного на території цієї держави (принцип *forum deprehensionis*). У деяких країнах фактична або очікувана присутність підозрюваного – неодмінна умова для початку попереднього розслідування органами поліції [21].

Особливо важливо, що із заявами про судове переслідування передбачуваних злочинців можуть звертатися зацікавлені особи: жертви, їхні родичі та представники. Є можливість судового оскарження відмови відповідного органу почати розслідування.

Одна з головних тенденцій у застосуванні універсальної юрисдикції полягає у встановленні державами елементів зв'язку із вчиненням злочинном [2, с. 9]. У минулому сторіччі національні суди окремих країн ефективно застосовували принцип універсальної юрисдикції як правову підставу переслідування і покарання нацистських воєнних злочинців. Така практика спиралася на визнання того факту, що Нюрнберзьке правосуддя ґрунтувалося на принципі універсальності норм про кримінальну відповідальність фізичних осіб за міжнародні злочини, які, як вважалося, мають безумовний пріоритет перед нормами внутрішньодержавного права [19, с. 79].

Зокрема, у справі «*Hadamar*» перед воєнною комісією, призначеною генералом Сьомої армії США, постали Альфонс Клейна та шість інших військових, обвинувачених у порушеннях законів війни. Розглянувши можливість здійснення юрисдикції, комісія зазначила: «Комісія мала вирішити питання, чи має вона юрисдикцію, незважаючи на той факт, що злочин, вчинений іноземцями за межами території Сполучених Штатів, не торкнувся громадян Сполучених Штатів. Комісія вирішила це питання позитивно [і таким чином] ... підстави наявності юрисдикції Комісії випливають з нещодавно викладеної загальної доктрини, що називається “універсальність юрисдикції щодо воєнних злочинів”, яка підтримується Комісією Організації Об'єднаних Націй з воєнних злочинів і відповідно до якої кожна незалежна держава, за міжнародним правом, має компетенцію карати не тільки піратів, а й воєнних злочинців, які перебувають під її владою, незалежно від громадянства потерпілого чи місця, де було вчинено злочин, особливо там, де з якоїсь причини злочинець в іншому випадку залишиться безкарним» [30, с. 51].

Крім того, у справах «*Almelo*» та «*Zyklon B*» такий самий принцип використали британські військові суди. У справах зазначено, що «згідно із загальною доктриною, що називається універсальністю юрисдикції над воєнними злочинами, кожна незалежна держава має юрисдикцію за міжнародним правом, щоб покарати піратів та воєнних злочинців під час його тримання під вартою, незалежно від громадянства потерпілого чи місця, де було вчинено злочин» [16, с. 41].

Згодом в Ізраїлі за цими підставами був засуджений нацистський воєнний злочинець А. Айхман (1962 р.). Основою для засудження слугував Закон щодо нацистів та нацистських колаборантів, який було ухвалено у 1950 р. Він перераховує злочини, до яких застосовується; стверджує юрисдикцію Ізраїлю над нацистськими підозрюваними і скасовує заборону на судові переслідування через ретроактивність та строки давності [36]. У процесі розгляду справи в порядку апеляції Верховний суд Ізраїлю обґрунтовував свою компетенцію посиланням на принцип універсальної юрисдикції у сфері воєнних злочинів і злочинів проти людства [12].

Захисник Айхмана стверджував, що Ізраїль не має юрисдикції, оскільки Ізраїлю не було до 1948 р. Конвенція про геноцид набрала чинності лише у 1951 р., і вона не закріплює універсальну юрисдикцію [4]. Ізраїль стверджував, що він має універсальну юрисдикцію на основі «загального характеру відповідних злочинів» і що злочини, вчинені Айхманом, були не тільки порушенням законодавства Ізраїлю, а й є «тяжкими злочинами проти міжнародного права як такого». Також вказувалося на те, що злочин геноциду закріплений у міжнародному звичаєвому праві [12]. Суд ухвалив: «Всі злочини, в яких звинувачується апелянт, не тільки мають міжнародний характер, а й, з урахуванням збитку і смертоносних наслідків, були здатні перевернути з ніг на голову все міжнародне співтовариство. Тому держава Ізраїль відповідно до принципу універсальної юрисдикції є правомочною судити Айхмана» [13].

Поштовх до застосування національними судами інструментів універсальної юрисдикції дало створення і функціонування Спеціальних трибуналів ООН, а потім – підписання та ратифікація Римського статуту. За останнє десятиліття на підставі універсальної юрисдикції національні суди низки держав уже засудили кількох осіб за міжнародні злочини, зокрема за злочини, вчинені під час збройних конфліктів неміжнародного характеру. При цьому

держави громадянства обвинувачених не заперечували проти здійснення універсальної юрисдикції [8, с. 777].

Розглянемо докладніше положення національного законодавства, які закріплюють умови застосування універсальної юрисдикції, зокрема абсолютної. Розпочнемо із законодавства країн романо-германської правової системи як більш близького до українського законодавства.

З огляду на адаптацію кримінального права ФРН до положень Римського статуту МКС інтерес становить так званий Кодекс злочинів проти міжнародного права, що був прийнятий і набув чинності у 2002 р. Чинний Кримінальний кодекс ФРН був доповнений новим першим розділом, що має назву «Міжнародний кримінальний кодекс» (МКК). У ньому передбачені три види міжнародних злочинів, як вони закріплені нормами Римського статуту МКС: геноцид, злочини проти людства і воєнні злочини, а також визначено умови їх переслідування. Це свідчить про те, що Римський статут не тільки заснував МКС, але й став кодексом універсального кримінального права, кваліфікуючи найбільш тяжкі міжнародні злочини і детально регулюючи необхідні ознаки індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародним правом. У коментарях виділено аспекти переслідування злочинів, скоєних за межами Німеччини і без зв'язку з нею. Це означає, що незалежно від місця скоєння злочину, від того, хто скоїв або проти кого здійснені ці міжнародні злочини, винні особи можуть бути засуджені на підставі норм німецького кримінального права. При цьому згідно з новим розділом – МКК, закріплені в ньому склади злочинів підпадають під дію універсальної юрисдикції [44].

Положення про універсальну юрисдикцію викладено в Секції 1: «Цей Закон застосовується до всіх зазначених у ньому кримінальних діянь проти міжнародного права, до вказаних у ньому злочинів також тоді, коли діяння було вчинене за кордоном і не має стосунку до території країни» [44].

До цих злочинів не застосовуються строки давності (п. 5). Загальні принципи кримінального права застосовуються згідно з німецьким Кримінальним кодексом, якщо не передбачено інше (п. 2) [44]. Нововведенням для кримінального законодавства Німеччини є положення про відповідальність вищого командування. Варто зауважити, що командна відповідальність – це принцип воєнного права, який запроваджує відповідальність командирів за вчинення воєнних злочинів підлеглим [21].

Виконання наказів командування може виправдовувати виконавця цих злочинів лише за виняткових обставин (с. 3) [24].

Згідно з параграфом 1, геноцид, злочини проти людства та воєнні злочини підпадають під універсальну юрисдикцію, тому німецькі суди можуть розглядати справи про злочини, вчинені іноземними громадянами за кордоном [44].

За принципом універсальної юрисдикції у 2015 р. був визнаний винним і засуджений до 13 років ув'язнення лідер руандійських повстанців «Демократичні сили звільнення Руанди» Ігнас Мурванашак. Судовий процес над ним та Стротом Мусоні, також громадянином Руанди, розпочався в травні 2011 р. Це перший випадок застосування *Völkerstrafgesetzbuch* у Німеччині. У вересні 2015 р. Строта Мусоні було засуджено до 8 років позбавлення волі [37].

У 2017 р. в Німеччині було розпочато розслідування проти сирійських високопосадовців з Бюро національної безпеки, різних підрозділів розвідувальної служби та військової поліції за звинуваченнями у скоєнні злочинів проти людства та воєнних злочинів. Аналогічне розслідування розпочато проти сирійських офіцерів [34].

У ст. 689 французького Кримінально-процесуального кодексу йдеться про порушення, які підпадають під юрисдикцію французьких судів та здійснені за межами французької території як громадянами Франції, так і іноземцями [18].

Універсальна юрисдикція дає Франції можливість визначати і призначати покарання за особливі злочини, що становлять загальний інтерес. У 2010 р. Кримінально-процесуальний кодекс Франції був змінений для поширення юрисдикції французьких судів на всі міжнародні злочини, як це визначено в Римському статуті. Проте законодавство встановило чотири нові умови, які обмежують застосування універсальної юрисдикції у французьких судах, що сприяє формуванню так званої квазіуніверсальної юрисдикції [35].

Перше обмеження стосується катувань та вимагає, щоб підозрюваний був присутнім на території Франції на час подання скарги; у разі злочинів геноциду, злочинів проти людства та воєнних злочинів, підозрюваний повинен проживати у Франції. Крім того, за злочином тортур немає жодної вимоги щодо субсидіарності (надання пріоритету судам країни, у якій скоєно злочини, або міжнародним кримінальним судам) або принципу подвійної кримінальності (коли існує юрисдикція, навіть якщо акт не був визнаний злочином у момент його вчинення), хоча обидва вони застосовуються до інших

злочинів Римського статуту. Четверта умова, що не застосовується тут, стосується цивільного процесу [18].

Перша справа за принципом універсальної юрисдикції розпочалася у 2009 р. стосовно руандійського геноциду та злочинів проти людства. Паскаль Сімбікангва був головою центрального розвідувального управління Руанди під час геноциду 1994 р. У 2005 р. він переїхав до Майотти (французький острів біля узбережжя Південно-Східної Африки) [42].

Міжнародна комісія з розслідування для Руанди повідомила, що Сімбікангва був задіяний у руандійському геноциді, – ймовірно, як одна з головних дійових осіб – і зрештою Інтерпол оголосив його в розшук. 3 березня 2008 р. він був звинувачений у Руанді за злочин геноциду та співучасть у геноциді, змові та організованій злочинності. 28 жовтня 2008 р. він був заарештований у Майотті за виготовлення та продаж піддроблених посвідчень особи [42].

4 лютого 2014 р. справу Паскаля Сімбікангва заслухав суд Діс Ассиз де Париж, і це був перший випадок судового розгляду щодо руандійського геноциду у французькому суді. У березні 2014 р. паризький суд засудив Сімбікангву до 25 років ув'язнення. Підтвердження його вироку означає завершення першого успішного обвинувачення у Франції щодо геноциду в Руанді [15].

У липні 2016 р. французький суд визнав Октауна Нгенці та Тіто Бараїра, двох колишніх мерів руандійських міст, винними в геноциді та злочинах проти людства і засудив їх до довічного позбавлення волі [42].

Цікавим і повчальним є досвід застосування універсальної юрисдикції в Іспанії. Частина 1 ст. 24 Конституції Іспанії гарантує: «Кожен має право на ефективний захист суддею і судом своїх законних прав та інтересів, і в жодному разі не допускається відмова в такому захисті» [20]. До 2009 р. стаття 23.4 Закону про судову владу встановлювала, що такі злочини, як геноцид, тероризм, піратство «і будь-які інші, які відповідно до міжнародних договорів та конвенції повинні переслідуватися в Іспанії», переслідуються іспанськими судами, навіть якщо їх вчинили іноземці за межами території Іспанії [30].

Стаття 607 Кримінального кодексу Іспанії 1995 року встановлює відповідальність за геноцид. Статті 608–616 встановлюють відповідальність за воєнні злочини незалежно від того, чи були вони здійснені в контексті міжнародного чи внутрішнього збройного конфлікту (ст. 608) [22].

Стаття 125 Конституції Іспанії [20], Закон про судову владу і Кримінально-процесуальний кодекс забезпечують право іспанських громадян, що мають свої інтереси в конкретній справі або представляють інтереси жертви, ініціювати судові переслідування в порядку приватного обвинувачення (*accion popular*) [31; 32].

Кримінальному переслідуванню в Іспанії, заснованому на універсальній юрисдикції, поклала початок справа Аугусто Піночета, коли іспанський суд запросив у Великій Британії арешт і видачу колишнього чилійського диктатора. Він був заарештований у 1998 р. під час лікування у Великій Британії за ордером іспанського суду. Йому висунули звинувачення у вбивстві, Мадрид вимагав екстрадиції, але добитися видачі не вдалося: суд, а потім і Палата лордів визнали, що в колишнього диктатора як у глави держави був імунітет від кримінального переслідування. У підсумку, після двох років арешту Піночет повернувся на батьківщину, де вже місцеві правоохоронці пред'явили йому звинувачення у вбивстві політичних опонентів, корупції, викраденнях людей і катуванні, а також наркоторгівлі та розповсюдженні зброї [41].

Хоча Піночет у результаті так і не був виданий, ця справа стала відправною точкою для подальшого використання універсальної юрисдикції в Іспанії. Наступними стали справа проти колишнього перуанського президента Альберто Фухіморі та справа аргентинського офіцера Адольфо Шилінго, який у 2005 р. був засуджений Національною судовою палатою до 640 років тюремного ув'язнення за злочини, вчинені у 1970-ті рр. в період військової диктатури в Аргентині [19, с. 78].

Всі справи, розглянуті в цей час іспанськими судами в рамках універсальної юрисдикції, були порушені у зв'язку із заявами жертв або неурядових організацій. Тобто вирішальну роль відіграла процедура *accion popular*. На практиці до 2005 р. для встановлення юрисдикції іспанського суду над міжнародними злочинами, скоєними іноземцями за кордоном (яка, відповідно до кримінально-процесуального законодавства Іспанії, встановлюється слідчим суддею), суди встановлювали певний зв'язок між злочином і інтересами Іспанії. Зокрема, у справі Шилінго підставою для здійснення юрисдикції став той факт, що серед сотень жертв злочинів, скоєних у незаконному місці ув'язнення, до персоналу якого входив підсудний, 14 осіб були громадянами Іспанії [19, с. 80]. Ситуація змінилася у 2005 р., коли після тлумачення Конституційного суду Іспанії існування такого зв'язку було визнано

необов'язковим для визнання юрисдикції Іспанії над міжнародними злочинами.

Це безпрецедентне судові рішення було винесено в контексті розв'язання питання про порушення в Іспанії кримінальної справи у зв'язку зі злочинами, вчиненими у 1980-х роках під час громадянської війни у Гватемалі (справа геноциду). Справу було розпочато у 1999 р., коли його жертви подали заяву в Національну судову палату Іспанії у зв'язку з геноцидом народу майя у Гватемалі. 27 березня 2000 р. слідчий суддя заявив наявність юрисдикції Іспанії над цим видом злочину і почав розслідування, незважаючи на те, що серед жертв цього злочину не було жодного громадянина Іспанії. Проте Верховний суд скасував це рішення, посилаючись на відсутність зв'язку між національними інтересами Іспанії і можливими злочинами [29].

Це рішення було оскаржено заявниками до Конституційного суду у зв'язку з порушенням їхнього права на ефективний судовий захист. Конституційний суд погодився з основними аргументами заявників та вирішив, що Верховний суд допустився помилки у своєму рішенні від 25 лютого 2003 р., і скасував його [23]. Це дало поштовх новим судовим розглядам відповідно до принципу універсальної юрисдикції. Наприклад, 5 червня 2006 р. Верховний суд Іспанії визнав за собою право розглянути справу про геноцид, якому було піддано населення Тибету з боку китайської влади. Заяву за звинуваченням представників вищої влади КНР у геноциді подали правозахисні організації тибетців у вигнанні, громадян Іспанії, до Верховного суду 28 червня 2005 р. [11, с. 597].

Отже, іспанське законодавство про універсальну юрисдикцію мало до 2009 р. надзвичайно широкий потенціал. Однак це призвело до різкого погіршення міжнародних відносин між Іспанією і низкою держав, передовсім Китайською Народною Республікою. Тому у 2009 р. іспанський парламент прийняв поправки до ст. 23.4 Закону про судову владу, що звужують сферу дії принципу універсальності. Тепер потрібно, щоб або жертва, або підозрюваний були іспанськими громадянами, або підозрюваний повинен перебувати на території Іспанії, або злочин має мати зв'язок з інтересами Іспанії. Однак ці поправки можуть вступати в протиріччя з ч. 1 ст. 24 Конституції Іспанії в тлумаченні, яке дав Конституційний суд Іспанії [20; 31].

Окрім Іспанії, найбільш активно принцип універсальної юрисдикції використовувала Бельгія. У 1993 р. парламент Бельгії ухвалив Закон про універсальну юрисдикцію, предметна

юрисдикція якого поширювалась на воєнні злочини, злочини проти людства та геноцид [27, с. 247]. У 2001 р. група палестинців подала до бельгійського суду на експрем'єра Ізраїлю Арієля Шарона і генерала Амоса Ярона за звинуваченнями в масових убивствах біженців у таборах Сабра і Шатіла в Західному Бейруті у 1982 р. Справу проти Шарона суд розпочинати відмовився, посилаючись на імунітет глави держави, а Ярон став обвинуваченим, після чого Ізраїль відкликав свого посла з Бельгії [39].

Переломним моментом стала спроба декількох іракських громадян притягнути до кримінальної відповідальності в бельгійському суді експрезидента США Джорджа Буша, віцепрезидента Діка Чейні та держсекретаря Коліна Пауелла за звинуваченням у злочинах проти людства під час війни в Перській затоці. Справа розпочалася в березні 2003 р. Вашингтон тоді пригрозив Брюсселю втратою статусу столиці НАТО і погіршенням відносин, у результаті парламент з ініціативи уряду обмежив право судів порушувати справи проти іноземних державних діячів [45]. Після цього випадку Бельгія прописала умови застосування універсальної юрисдикції, за якими обвинувачений повинен бути бельгійським підданим або перебувати на території Бельгії. Як уже згадувалося, ордер на арешт, виданий у 2000 р. відповідно до цього закону проти тодішнього міністра закордонних справ Демократичної Республіки Конго, був оскаржений у Міжнародному суді ООН у справі «Ордер про арешт» [10].

Також у 2001 р. чотири громадянина Руанди були засуджені та отримали покарання від 12 до 20 років позбавлення волі за участь у руандійському геноциді 1994 року [43].

1 серпня 2003 р. парламент Бельгії скасував закон про універсальну юрисдикцію і затвердив новий закон про екстериторіальну юрисдикцію, подібний до законів, прийнятих у більшості європейських країн. Проте деякі вже розпочаті справи розглядалися далі. До них належать ті, що стосуються геноциду в Руанді та скарг, поданих проти експрезидента Чаду Гіссена Габре (названого «африканським Піночетом»). У вересні 2005 р. бельгійський суд видав міжнародний ордер на арешт Гіссена Габре за звинуваченням у «тяжких порушеннях міжнародних прав людини». Однак Сенегал так і не видав Гіссена Габре. У лютому 2009 р. Бельгія подала в Міжнародний суд ООН позов проти Сенегалу за відмову видати колишнього чадського президента. 20 липня 2012 р. Міжнародний суд ООН зажадав від уряду Сенегалу «без зволікання» або судити

Габре за звинуваченням в інкримінованих йому злочинах, або екстрадувати в Чад. 30 червня 2013 р. Гіссен Габре був заарештований у Сенегалі. А 30 травня 2016 р. його засудили до довічного ув'язнення за злочини проти людства [7].

Перейдемо тепер до країн англосаксонської правової системи. Хоча Сполучені Штати не мають писаного законодавства, яке стосується універсальної юрисдикції, у деяких випадках федеральний уряд усе ж таки здійснював затримання осіб, яких підозрювали у змові з метою вчинення злочинів у США, що скеровувалися за кордоном, або у вчиненні злочинів проти американських чиновників поза межами країни [40, с. 905].

У 1985 р. Гумберто Альварес-Махайн, громадянин Мексики, був звинувачений Сполученими Штатами Америки в катуванні та вбивстві на території Мексики агента Управління по боротьбі з наркотиками США. Незважаючи на існування двостороннього договору про екстрадицію, уряд США найняв приватну особу – пана Сосу – з метою викрадення Альвареса-Махайна з Мексики та повернення його до США для судового розгляду. Альварес стверджував, що його «арешт» паном Сосою був свавільним, оскільки ордер дозволяв лише арешт у межах США. Суд першої інстанції постановив, що арешт Альвареса був незаконним. Верховний суд Сполучених Штатів у справі «Сполучені Штати проти Альвареса-Махайна» постановив, що уряд США мав право «здійснити викрадення», щоб повернути його до США для участі в судовому розгляді, адже «одичний випадок незаконного затримання Альвареса менш ніж на один день, після якого слідувало оперативне притягнення його до суду, не становить порушення жодного міжнародного звичаю, що створив би підставу для звернення до федерального суду» [14].

Закон про позови іноземців (АТСА), який є розділом Кодексу Сполучених Штатів, говорить так: «Федеральні окружні суди повинні мати юрисдикцію щодо будь-якого цивільного позову іноземця, лише якщо він стосується порушення міжнародного права, або яке випливає з договору, стороною якого є Сполучені Штати» [9]. Починаючи з 1980 р. суди тлумачили цей закон таким чином, щоб дозволити іноземним громадянам позиватись у суди США за порушення прав людини, які були скоєні поза межами Сполучених Штатів [33, с. 394].

Основна мета цього закону – забезпечення відповідальності за порушення норм міжнародного права, зокрема тих, які стосуються прав дипломатичних агентів та комерсантів

[26, с. 239]. Наприклад, мирний договір, який завершив Американську революцію, передбачав відшкодування боргів британським кредиторам. Відмова деяких держав від виплат таких боргів спонукала Велику Британію до шантажу: у 1784 р. було здійснено напад на французького дипломата, але він не мав права звернутися до суду. Цей інцидент набув міжнародного розголосу і спонукав Конгрес розробити резолюцію, в якій містилися рекомендації штатам дозволити позови до суду за порушення міжнародного права. Проте лише декілька штатів затвердили таке положення, і Конгрес згодом включив АТСА до Закону про судоустрій 1789 року [28, с. 6].

У 1980 р. Апеляційний суд другого округу виніс рішення у справі «Філартіга проти Пенья-Ірала», яке проклало шлях для нової концептуалізації АТСА [28, с. 11]. Два громадянина Парагваю, що проживали у США, через Центр конституційних прав подали позов проти колишнього начальника поліції Парагваю, який також проживав у Сполучених Штатах. Позивачі стверджували, що підсудний піддавав тортурам та вбив члена їхньої сім'ї і що федеральні суди США мають юрисдикцію щодо цього позову в рамках АТСА. Округний суд відхилив позов через відсутність юрисдикції, вважаючи, що міжнародне право не регулює поведження державних органів зі своїми громадянами [12].

Апеляційний суд другого округу скасував рішення окружного суду. По-перше, він визнав, що АТСА є делегуванням конституційної влади Конгресу судам, оскільки «міжнародне право ... завжди було частиною загального федерального права, і таким чином цей закон потрапляє під юрисдикцію федерального суду» [12]. По-друге, суд констатував, що міжнародне право забороняє катування з боку державних органів. Суд визнав, що заборона тортур у міжнародному та національному праві свідчить про послідовну законодавчу практику заборони катувань. Суд також визнав, що багато декларацій Організації Об'єднаних Націй містять положення про заборону катувань з боку державних органів. Отже, право на свободу від катувань стало принципом звичаєвого міжнародного права [33, с. 395].

Наразі використання юрисдикції Сполученими Штатами стосовно дій, що сталися за кордоном, є доволі суперечливим питанням. Можливо, більш прийнятним є багатостороннє врегулювання цих питань, наприклад, через Організацію економічного співробітництва та розвитку або ООН.

Щодо сфери дії АТСА стосовно порушень міжнародного права Верховний суд у справі «Соса проти Альвареса-Махайна» визнав, що АТСА захищає міжнародні норми, які є конкретними, універсальними та обов'язковими. Тортури, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поведження, геноцид, воєнні злочини, злочини проти людства, тривале довільне затримання і примусове зникнення – всі ці злочини підпадають під дію АТСА [40, с. 1198].

Під час здійснення правосуддя на підставі універсальної юрисдикції над особами, які вчинили міжнародні злочини, пріоритет слід віддавати національним судовим установам. Це положення підтверджено Римським статутом, у якому визначено, що Міжнародний кримінальний суд доповнює національні системи кримінального правосуддя (ст. 1, 17) [6, с. 3].

Проаналізувавши практику деяких держав, які найчастіше застосували універсальну юрисдикцію, ми можемо сказати, що національне законодавство перейшло до більш вузького розуміння універсальної юрисдикції. Найчастіше для того, аби розпочати справу, скаржник має перебувати на території держави суду. Бажано, щоб злочин мав зв'язок із державними інтересами. Однак, якщо це стосується найтяжчих злочинів за міжнародним правом, такий зв'язок може не враховуватися. Суттєвість зв'язку з державними інтересами визначають суди. У будь-якому разі, держави намагаються обмежити широке застосування універсальної юрисдикції, яке породжує багато проблем: можливі звинувачення у втручанні у внутрішні справи держави, велика кількість скарг у суди більш розвинених держав із держав, де судочинство вважається непрозорим тощо.

Проблемою є той факт, що закріплення й застосування універсальної юрисдикції на національному рівні не є одноманітним. Немає певних принципів, які б уніфікували підстави її застосування та суб'єктів відповідальності за нею. Для країн англосаксонської правової системи буде легше сприйняти таку практику шляхом застосування судових прецедентів. Держави романо-германської правової системи, зокрема Україна, будуть вимушені вносити серйозні зміни у власне законодавство.

Загалом, аналіз та порівняння національних правових засад застосування універсальної юрисдикції разом із практичними аспектами її реалізації становлять підґрунтя для виявлення найкращих практик з метою її подальшого успішного впровадження в українське законодавство.

Список використаної літератури

1. Бойцов А. И. Выдача преступников. Санкт-Петербург : Изд-во Р. Асланова «Юрид. центр Пресс», 2004. 793 с.
2. Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов : курс лекций / юрид. ф-т Открытого Брюссельского ун-та ; пер. с фр. Москва : Международный комитет Красного Креста, 2000. 720 с.
3. Измайлова П. Р. Уголовная ответственность должностных лиц государства за преступления по международному праву : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Институт государства и права. Москва, 2015. 158 с.
4. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_155 (дата звернення: 25.01.2019).
5. Королев Г. А. Универсальная юрисдикция государств в отношении серьезных нарушений норм международного права: основания применения и порядок осуществления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Институт государства и права. Москва, 2010. 18 с.
6. Римский статут международного уголовного суда : дипломат. конф. полномоч. представителей под эгидой ООН по учреждению междунар. уголов. суда / ООН ; Междунар. общ-во прав человека. Франкфурт-на-Майне : [б. и.], 2000. 86 с.
7. Суд ООН: Сенегал должен судить обвиняемого в геноциде экс-лидера Чада. URL: <http://ria.ru/world/20120720/704648746.html> (дата обращения: 25.01.2019).
8. Хенкерте Ж.-М., Досвальд-Бек Л. Обычное международное гуманитарное право : в 2 т. Т. 1 : Нормы / Жан-Мари Хенкерте, Луиза Досвальд-Бек при участии Каролин Алверман, Кнута Дермана и Батиста Ролла. Москва : Международный комитет Красного Креста, 2006. 818 с.
9. 28 U.S. Code § 1350 – Alien's action for tort. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/1350> (Last accessed: 25.01.2019).
10. Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). URL: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=591&p1=3&p2=3&case=121&p3=5> (Last accessed: 25.01.2019).
11. Bakker C. A. E. Universal Jurisdiction of Spanish Courts over Genocide in Tibet: Can it Work? *Journal of International Criminal Justice*. 2006. № 4(3). P. 595–601.
12. Case *Filartiga v. Pena-Irala* (577 F. Supp. 860): E.D.N.Y., 1984. URL: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/577/860/1496989/> (Last accessed: 25.01.2019).
13. Case of Attorney General of Israel v. Eichmann (40/61): Judgement District Court of Jerusalem, 1961. URL: <http://www.nizkor.org/hweb/people/e/eichmann-adolf/transcripts/> (Last accessed: 25.01.2019).
14. Case of *Sosa v. Alvarez-Machain* (03–339): 542 U.S. 692, 2004. 331 F.3d 604, reversed. URL: <https://www.law.cornell.edu/supct/search/display.html?terms=sosa&url=/supct/html/03-339.ZS.html> (Last accessed: 25.01.2019).
15. Case of the Public Prosecutor v. Pascal Simbikangwa. URL: <http://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/2241/Simbikangwa/> (Last accessed: 25.01.2019).
16. Case of *Zyklon B*. (Trial of Bruno Tesch and 2 ors, 1946): Law Reports of Trials of War Criminals (L.R.T.W.C), Vol. 1. URL: http://www.worldcourts.com/imt/eng/decisions/1946.03.08_United_Kingdom_v_Tesch.pdf (Last accessed: 25.01.2019).
17. Cassese A. International Criminal Law. London : Oxford University Press, 2003. 472 p.
18. Code de procédure pénale. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=8D7A735D0F327A8D49651831AD29817E.tp.djo04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006151920&cidTexte=LEGITEXTE000006071154&dateTexte=20090315 (Last accessed: 25.01.2019).
19. Colangelo A. The Legal Limits of Universal Jurisdiction. *Virginia Journal of International Law*. 2005. Vol. 47, No. 1. P. 77–81.
20. Constitución Española. URL: <https://www.boe.es/.../Constitucion CASTELLANO.pdf> (Last accessed: 25.01.2019).
21. Danner A., Martinez J. Guilty Associations: Joint Criminal Enterprise, Command Responsibility, and the Development of International Criminal Law. URL: https://www.law.berkeley.edu/students/curricularprograms/ils/workshop/fall104_Martinez.pdf (Last accessed: 25.01.2019).
22. Del Código Penal de Española. URL: http://noticias.juridicas.com/base_datos/ Penal/lo10-1995.html (Last accessed: 25.01.2019).
23. El Caso de Genocidio en Guatemala. URL: <http://cja.org/espanol-9/casos-3/el-caso-de-genocidio-en-guatemala/el-caso-de-genocidio-en-guatemala-2/> (Last accessed: 25.01.2019).
24. Gesetz zur Einführung des Völkerstrafgesetzbuch: Bundesgesetzblatt. 2000. T. I. S. 2254–2263.
25. Guatemala Genocide Case. URL: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/memorias/Documents/Memoria%202005.pdf> (Last accessed: 25.01.2019).
26. Haberstroh J. The Alien Tort Claims Act & Doe v. Unocal: A Paquete Habana Approach to the Rescue. *Denv. J. Int'l L. & Pol'y*. 2004. Vol. 32, No. 2. P. 231–241.
27. Halberstam M. Belgium's Universal Jurisdiction Law: Vindication of International Justice or Pursuit of Politics? *Cardozo Law Review*. 2003. Vol. 25. P. 247–266.
28. Hufbauer G., Mitrokostas N. International Implications of the Alien Tort Statute. *St. Thomas L. Rev*. 2004. 104 p.
29. La Sección Tercera de la Sala de lo Penal de la Audiencia Nacional. URL: <http://www.derechos.org/nizkor/espana/juicial/doc/sentencia.html> (Last accessed: 25.01.2019).
30. Law Reports of Trials of War Criminals (L.R.T.W.C), Vol. 15 URL: https://www.loc.gov/tr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-15.pdf (Last accessed: 25.01.2019).
31. Ley de Enjuiciamiento Criminal. URL: noticias.juridicas.com/base_datos/ Penal/lecr.html (Last accessed: 25.01.2019).
32. Ley Orgánica 6/1985. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12666> (Last accessed: 25.01.2019).
33. Lillich R. Invoking International Human Rights Law in Domestic Courts. *U. Cin. L. Rev*. 1985. P. 394–396.
34. Make way for Justice #4. URL: <https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2018/03/UJAR-Make-way-for-Justice-2018.pdf> (Last accessed: 25.01.2019).
35. Mikhail A. Ahead of the Game: Prosecuting Syrian Crimes in French Courts. URL: <https://www.lawfareblog.com/ahead-game-prosecuting-syrian-crimes-french-courts> (Last accessed: 25.01.2019).
36. Nazis and Nazi Collaborators – Punishment – Law – 5710–1950. URL: <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archives/1950-1959/pages/nazis%20and%20nazi%20collaborators%20-punishment-%20law-%205710.aspx> (Last accessed: 25.01.2019).
37. Rwanda: Ignace Murwanashyaka and Straton Musoni tried. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13275795>. (Last accessed: 25.01.2019).
38. Schabas W. The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone. Cambridge University Press, 2006. 250 p.
39. Sharon and Yaron, *HSA v SA* (Ariel Sharon) and *YA* (Amos Yaron), Final appeal/Cassation (concerning questions of law), P.02.1139.F/2, JT 2003, 243, ILDC 5 (BE 2003), 12th February 2003, Court of Cassation.
40. Steiner H. International Human Rights in Context. London : Oxford University Press, 2008. 1475 p.
41. The arrest of Augusto Pinochet: ten years on. URL: <https://www.opendemocracy.net/article/the-arrest-of-augusto-pinochet-ten-years-on> (Last accessed: 25.01.2019).
42. Trouille H. France, universal Jurisdiction and Rwandan génocidaires: The Simbikangwa Trial. *Journal of International Criminal Justice*. 2016. Vol. 14, Iss. 1. P. 195–217. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqv085>

43. Universal Jurisdiction in Europe. URL: <http://www.hrw.org/en/node/11297/section/2> (Last accessed: 25.01.2019).
44. Völkerstrafgesetzbuch ("Code of Crimes against International Law"). URL: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/VoeStGB.pdf> (Last accessed: 07.12.2018).
45. War Crimes Suits Filed In Belgium Against Bush, Blair. URL: <http://www.rense.com/general38/belg.htm> (Last accessed: 07.12.2018).

References

- Bojcov, A. I. (2004). *Vydacha prestupnikov [Extradition of criminals]*. St. Petersburg: R. Aslanov Publishing House "Yuridichesky Center Press" [in Russian].
- David, E. (2000). *Principes de droit des conflits armés*. Bruxelles: Bruylant.
- Izmajlova, P. R. (2015). Ugolovnaja otvetstvennost' dolznostnyh lic gosudarstva za prestuplenija po mezhdunarodnomu pravu [Criminal responsibility of state officials for crimes under international law]. *PhD diss.* Moscow: Institute of State and Law [in Russian].
- Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. (1948). Retrieved from <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>
- Korolev, G. A. (2010). Universal'naja jurisdikcija gosudarstv v otnoshenii ser'eznyh narushenij norm mezhdunarodnogo prava: osnovanija primenenija i porjadok osushhestvlenija [Universal jurisdiction of states in respect of serious violations of international law]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow: Institute of State and Law [in Russian].
- The Rome Statute of the International Criminal Court. (1998). Retrieved from <https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/add16852-ae9-4757-abe7-9cdc7cf02886/283503/romestatuteng1.pdf>
- Sud OON: Senegal dolzhen sudit' obvinjaemogo v genocide jeks-lidera Chada [UN court: Senegal should judge ex-leader of Chad accused of genocide]. (2017). Retrieved from <http://ria.ru/world/20120720/704648746.html> [in Russian].
- Henckaerts, J. M., & Doswald-Beck, L. (2005). *Customary international humanitarian law*. Cambridge Univ. Press.
- 28 U.S. Code § 1350. (2018). Alien's action for tort. Retrieved from <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/1350>
- Arrest Warrant Case. (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). (2000). Retrieved from <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=591&p1=3&p2=3&case=121&p3=5>
- Bakker, A. E. (2006). Universal Jurisdiction of Spanish Courts over Genocide in Tibet: Can it Work? *Journal of International Criminal Justice*, 4(3), 595–601.
- Case Filartiga v. Pena-Irala. (1984). Retrieved from <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/577/860/1496989/>
- Case of Attorney General of Israel v. Eichmann. (1961). Judgement District Court of Jerusalem. Retrieved from <http://www.nizkor.org/hweb/people/e/eichmann-adolf/transcripts/>
- Case of Sosa v. Alvarez-Machain. (2004). Retrieved from <https://www.law.cornell.edu/supct/search/display.html?terms=sosa&url=/supct/html/03-339.ZS.html>
- Case of the Public Prosecutor v. Pascal Simbikangwa. (2015). Retrieved from <http://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/2241/Simbikangwa/>
- Case of Zyklon B. (1946). Law Reports of Trials of War Criminals. Retrieved from http://www.worldcourts.com/imt/eng/decisions/1946.03.08_United_Kingdom_v_Tesch.pdf
- Cassese, A. (2003). *International Criminal Law*. London: Oxford University Press.
- Code de procédure pénale. Retrieved from https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=8D7A735D0F327A8D49651831AD29817E.tpdjo04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006151920&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20090315
- Colangelo, A. (2005). The Legal Limits of Universal Jurisdiction. *Virginia Journal of International Law*, 47(1), 77–81.
- Constitución Española. Retrieved from <https://www.boe.es/.../ConstitucionCASTELLANO.pdf>
- Danner, J. Martinez, J. (2010). Guilty Associations: Joint Criminal Enterprise, Command Responsibility, and the Development of International Criminal Law. Retrieved from https://www.law.berkeley.edu/students/curricularprograms/ils/workshop/fall04_Martinez.pdf
- Del Código Penal de España. (2010). Retrieved from http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html
- El Caso de Genocidio en Guatemala. (2010). Retrieved from <http://cja.org/espanol-9/casos-3/el-caso-de-genocidio-en-guatemala/el-caso-de-genocidio-en-guatemala-2/>
- Gesetz zur Einführung des Völkerstrafgesetzbuch: Bundesgesetzblatt. (2000). T. I, 2254–2263.
- Guatemala Genocide Case. (2010). Retrieved from <http://www.tribunalconstitucional.es/en/memorias/Documents/Memoria%202005.pdf>
- Haberstroh, J. (2004). The Alien Tort Claims Act & Doe v. Unocal: A Paquete Habana Approach to the Rescue. *Dem. J. Int'l L. & Pol'y*, 32 (2), 231–241.
- Halberstam, M. (2003). Belgium's Universal Jurisdiction Law: Vindication of International Justice or Pursuit of Politics? *Cardozo Law Review*, 25, 247–266.
- Hufbauer, G., Mitrokostas, N. (2004). International Implications of the Alien Tort Statute. *St. Thomas L. Rev.*
- La Sección Tercera de la Sala de lo Penal de la Audiencia Nacional. (2010). Retrieved from <http://www.derechos.org/nizkor/espana/juicioral/doc/sentencia.html>
- Law Reports of Trials of War Criminals. (1945). Retrieved from https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-15.pdf
- Ley de Enjuiciamiento Criminal. (2012). Retrieved from noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lecr.html
- Ley Orgánica 6/1985. (2012). Retrieved from <https://www.boe.es/Buscar>.
- Lillich, R. (1985). Invoking International Human Rights Law in Domestic Courts. *U. Cin. L. Rev.*, 394–396.
- Make way for Justice #4. (2018). Retrieved from <https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2018/03/UJAR-Make-way-for-Justice-2018.pdf>
- Mikhail, A. (2017). Ahead of the Game: Prosecuting Syrian Crimes in French Courts. Retrieved from <https://www.lawfareblog.com/ahead-game-prosecuting-syrian-crimes-french-courts>
- Nazis and Nazi Collaborators – Punishment – Law – 5710–1950. (1959). Retrieved from <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1950-1959/pages/nazis%20and%20nazi%20collaborators%20punishment-%20law-%205710.aspx>
- Rwanda: Ignace Murwanashyaka and Straton Musoni tried. (2015). Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-africa-13275795>
- Schabas, W. (2006). *The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*. Cambridge University Press.
- Sharon and Yaron, HSA v SA (Ariel Sharon) and YA (Amos Yaron), Final appeal/Cassation (concerning questions of law), P.02.1139.F/2. (2003). Court of Cassation.
- Steiner, H. (2008). *International Human Rights in Context*. London: Oxford University Press.
- The arrest of Augusto Pinochet: ten years on. (2012). Retrieved from <https://www.opendemocracy.net/article/the-arrest-of-augustino-pinochet-ten-years-on>
- Trouille, H. (2016). France, universal Jurisdiction and Rwandan génocidaires: The Simbikangwa Trial. *Journal of International Criminal Justice*, 14(1), 195–217. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqv085>

43. Universal Jurisdiction in Europe. (2008). Retrieved from <http://www.hrw.org/en/node/11297/section/2>
44. Code of Crimes against International Law. (2008). Retrieved from <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/VoeStGB.pdf>
45. War Crimes Suits Filed In Belgium Against Bush, Blair. (2005). Retrieved from <http://www.rense.com/general38/belg.htm>

Oleksandra Chubinidze

UNIVERSAL JURISDICTION IN NATIONAL LEGISLATION: COMPARATIVE ASPECT

Currently, international community faces bloody armed conflicts. During the operation in Syria, thousands of civilians become victims. Many other countries are suffering because they are forced to divide their homes with the waves of migrants. Every day we see violation of human rights, which are the most important values enshrined in the international law, and these violations constitute crimes against the international law.

Ukraine is also experiencing a similar situation. During the aggravation of Ukrainian-Russian relations, the issue of responsibility of the parties to the conflict for their crimes is very relevant. In this context, accusations and convictions often occur at the level of national courts. They are the most effective instrument of condemning citizens of the other party for war crimes.

Our task is to figure out whether there exists an effective mechanism to convict the perpetrators of the most serious crimes. There are mechanisms to punish the subject whose actions affect the interests of all mankind. It is widely known and used both in the international and national law, and called universal jurisdiction. The problem is that still, there are not any unified principles for its application. In particular, the question arises, who can apply it and against whom.

The article reveals the peculiarities of application of the universal jurisdiction in the national law. In particular, attention is paid to the mechanisms for consolidating universal jurisdiction in the legislation of the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal systems, in particular as regards its subject-matter, personal and territorial application. An inalienable element of this study is the analysis of the powers and practice of the judicial authorities in this matter.

The main purpose of the article is a study of universal jurisdiction, based on classical cases of its consolidation in the national law. Additionally, we consider issues of practical application thereof in cases of war crimes. The conclusion is that the national legislation has moved to a more narrow understanding of the universal jurisdiction. Most often, in order to start a case, the complainant must be present before the national court. It is important that the offenses have a connection with public interests of the state *iudex loci deprehensionis*. The problem is also that the consolidation and application of universal jurisdiction at the national level has not been yet unified.

Keywords: universal jurisdiction, international criminal law, grave crimes.

Матеріал надійшов 25.02.2019